

STROKOVNA BESEDA

Ureja Janez Lapajne*

Rubriko »Strokovna beseda« uvajamo iz potrebe po enostavnem in širšem krogu bralcev razumljivem strokovnem izražanju in da bi poenotili izraze za sorodne pojme na različnih področjih obravnavanja naravnih in drugih nesreč. K sodelovanju vabimo vse, ki jim poleg znanstvenega in strokovnega dela ni odveč skrb za razumljivo in natančno podajanje in sporazumevanje in vse, ki jim je bolj pri srcu domača strokovna beseda kot tujka, če se ji lahko izognemo.

Ker so nekatera področja obravnavanja nesreč razmeroma nova in izraze šele nastaja, bodo dobrodošli vaši predlogi in nasveti. Marsikje pa se je že nabralo precej jezikovne ropotije, ki bolj megli kot bistri duha. Ker daje zrcalo lastnih pomanjkljivosti večinoma popačeno podoba, pometanje pred tujim pragom (vsaj na jezikovnem področju) ne bo odveč. Na srečo ni treba kazati na kovača, polotimo se le neprimerne skovanke. Pa kar s krepelom in omelom po navlaki.

POJMOVNIK NEKATERIH OSNOVNIH IZRAZOV

V angleški literaturi, ki obravnava (predvsem naravne) nesreče, so se ustalili nekateri stalni strokovni izrazi z natančno opredeljenim pomenom.

Nekaj najvažnejših splošnih pojmov za rabo na raznovrstnih področjih proučevanja naravnih nesreč so opredelili na mednarodnem srečanju skupine ekspertov pod okriljem UNDRO (United Nations Disaster Relief Coordinator — Organ Združenih narodov za pomoč ob nesrečah) leta 1979 v Ženevi (1). CSR (Committee on Seismic Risk — Odbor za problematiko potresne ogroženosti) pri EERI (Earthquake Engineering Research Institute — Raziskovalni inštitut za potresno inženirstvo) v Berkeleyju pa je opredelil večje število izrazov, ki so deloma splošno uporabni, deloma pa se nanašajo le na potresno problematiko (2). Teh pojmovnih opredelitev se ob ustreznih prevodih večinoma držijo tudi na drugih jezikovnih območjih.

Da bi tudi v slovenščini poenotili izražanje, navajam ustrezen prevod nekaterih pomembnejših strokovnih izrazov, ki so se bolj ali manj že uveljavili na področju proučevanja potresov. Ob vsakem izrazu je v oklepaju ustrezen angleški izraz ter v nadaljevanju kratka razlaga pojma.

NEVARNOST (HAZARD) je (naravna ali druga ustrežna) danost za katerikoli neugoden pojav, ki je povezan z možno nesrečo in lahko povzroči neugodne učinke. Govorimo o potresni, poplavni, požarni itd. nevarnosti. Nevarnost je ver-

jetnostni pojem in jo opredeljujemo z »verjetnostjo prekoračitve« (glej dalje), torej z vrednostmi med 0 in 1 oz. med 0 in 100 %.

OGROŽENOST (RISK) so možne družbene in ekonomske posledice bodočih nesreč. Govorimo o potresni, poplavni, požarni itd. ogroženosti. Ogroženost je verjetnostni pojem in jo lahko opredelimo z »verjetnostjo prekoračitve« (glej dalje). Odvisna je od »nevarnosti«, »ranljivosti« (glej dalje) in od »časa izpostavljanja« (glej dalje). Določujejo jo vrednosti med 0 in 1 oz. med 0 in 100 %.

RANLJIVOST (VULNERABILITY) je pričakovana stopnja izgub (ali poškodb) danega »ogroženca« (glej dalje) ali skupine ogrožencev ob morebitni nesreči. Govorimo o potresni, poplavni, požarni itd. ranljivosti. Ocenjujemo jo navadno z vrednostmi med 0 in 1 ali med 0 in 10.

TVEGANJE (ACCEPTABLE RISK) je tista »ogroženost«, ki jo zavestno sprejememo kot sprejemljivo. Natančneje je to tista »verjetnost prekoračitve« (glej dalje), ki jo jemljemo kot osnovo za določitev projektnih zahtev v graditeljstvu ali pri družbenoekonomskih posegih.

OGROŽENCI (ELEMENTS AT RISK) so vse sestavine življenjskega prostora, npr. prebivalstvo, družbena in zasebna lastnina, družbene in ekonomske aktivnosti, ki so ogrožene na danem območju.

OGROŽENA VREDNOST (VALUE AT RISK) so možne ekonomske izgube na danem območju.

VERJETNOST PREKORAČITVE (EXCEEDANCE PROBABILITY) je verjetnost, da bo v danem obdobju na danem mestu ali območju prekoračena določena vrednost neke značilne fizikalne oz. geofizikalne (lahko tudi statistične) količine, ki za dane potrebe sprejemljivo količinsko opredeljuje nesrečo, ali verjetnost, da bodo presežene določene družbene in ekonomske posledice nesreče. Ima vrednost med 0 in 1 oz. med 0 in 100 %.

ČAS IZPOSTAVLJANJA (EXPOSURE TIME) je doba, ki jo upoštevamo pri oceni »nevarnosti« ali »ogroženosti«. Pri projektiranju je to navadno življenjska (amortizacijska) doba objekta.

ŠKODA (DAMAGE) obsega ekonomske izgube, ocenjene po nesreči.

Primer za lažje razumevanje pojmov:

Na cesti je (prometna) NEVARNOST. Določajo jo kakovost ceste, vreme, dnevni čas, drugi udeleženci, gostota prometa,

predmeti na cesti itd. Ko stopimo ali zapeljemo na cesto, smo ogroženi oz. postanemo (prometni) OGROŽENCI. Našo (prometno) OGROŽENOST določa poleg (prometne) nevarnosti še naša (prometna) RANLJIVOST, ki je odvisna predvsem od tehničnega stanja našega vozila ter od naših (voznikovih) voznih sposobnosti in načina vožnje (lastnosti drugih vozil in voznikov na cesti določajo prometno nevarnost!). Ko se podajamo na pot, sprejemamo (bolj ali manj zavestno) določeno (prometno) TVEGANJE, ki je pri danih prometnih razmerah odvisno predvsem od našega vozila, naše usposobljenosti in stanja, v kakršnem smo (torej od dejavnikov, ki jih sami določamo). Vrednost vozila in predmetov v njem je OGROŽENA VREDNOST (gledano s stališča zavarovalnice predstavljajo tudi potniki neko denarno vrednost). Čas, ki ga prebijemo na vožnji, je ČAS IZPOSTAVLJANJA; daljši kot je, večja je ogroženost. Značilni parameter, ki količinsko opredeljuje prometne nesreče, je npr. povprečno število nesreč (ali število žrtev ali škoda) na leto na dani cesti. VERJETNOST PREKORAČITVE določenega odstotka nesreč daje oceno (prometne) nevarnosti. Če pride do nesreče, nastane večja ali manjša (prometna) ŠKODA.

Izrazov »rizik«, »rizični elementi«, »vulnerabilnost« in podobno ne bomo uporabljali, saj so nekateri že prava strašila.

Marsikateremu (pogosto celo dobremu) znanstveniku in strokovnjaku je prirasel k srcu izraz »potencialen« in rad govori o »potencialni nevarnosti« ali »potencialni ogroženosti«. Ker sta (v zgoraj opisanem smislu) nevarnost in ogroženost verjetnostna pojma, je pridevnik »potencialen« odveč; nevarnost in ogroženost sami po sebi namreč še ne pomenita nesreče, ampak možnost le-te. Lahko pa govorimo o »potencialni nesreči«, vendar je lepše reči »možna nesreča«.

1. 1982. Natural Disasters and Vulnerability Analysis. Report of Expert Group Meeting (9—12 July 1979). UNDRO, Geneva.
2. 1984. Glossary of Terms for Probabilistic Seismic — Risk and Hazard Analysis. Earthquake Spectra, Vol. I, No. 1. EERI, Berkeley.